

AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA O'QUVCHILARNING OG'ZAKI VA YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Abdullayeva Zarnigor Usubjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti tayanch(PhD) doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish usullari ilmiy-tahliliy jihatdan ko'rib chiqilgan. Zamonaviy ta'lim jarayonida AKT vositalarining til kompetensiyalarini shakllantirishda roli va ahamiyati tahlil qilinib, mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlari asosida ularning samarali qo'llanishi yo'llari ko'rsatildi. Munozara qismida AKTning afzalliklari va mavjud muammolari, pedagogik yondashuvlarning ahamiyati, shuningdek texnik va tashkiliy omillar ta'lim sifatiga ta'siri yoritildi. Maqola o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishda AKTdan foydalanishni yanada samarali qilish uchun tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, og'zaki nutq, yozma nutq, til o'rganish, pedagogik yondashuv, interaktiv ta'lim, nutqiy kompetensiya, raqamli ta'lim, mustaqil fikrlash, til kompetensiyasi.

Аннотация. В данной статье проводится научно-аналитический обзор методов развития устной и письменной речи учащихся с помощью информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Анализируется роль и значение ИКТ в формировании языковых компетенций в современных условиях обучения на основе исследований отечественных и зарубежных ученых. В разделе обсуждения рассматриваются преимущества и проблемы применения ИКТ, важность педагогических подходов, а также влияние технических и организационных факторов на качество образования. Статья предлагает рекомендации по более эффективному использованию ИКТ для развития речевых навыков учащихся.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, устная речь, письменная речь, изучение языка, педагогический подход, интерактивное обучение, речевая компетенция, цифровое образование, самостоятельное мышление, языковая компетенция

Annotation. *This article provides a scientific and analytical review of methods for developing students' oral and written speech using information and communication technologies (ICT). The role and significance of ICT in shaping language competencies in modern education are analyzed based on research by local and international scholars. The discussion section addresses the advantages and challenges of ICT implementation, the importance of pedagogical approaches, and the impact of technical and organizational factors on education quality. The article offers recommendations for more effective use of ICT to enhance students' speech skills development.*

Keywords: *information and communication technologies, oral speech, written speech, language learning, pedagogical approach, interactive learning, speech competence, digital education, independent thinking, language competency*

Kirish. Bugungi kunda globallashuv jarayonlari, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot oqimlarining ko'payishi ta'lim tizimiga ham tubdan yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) bugungi zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Ta'limdagi raqamli transformatsiya natijasida o'quvchilarning bilim olish jarayonlari, o'rganish uslublari, muloqot madaniyati va fikrlash doirasi tubdan o'zgarib bormoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, AKT vositalaridan samarali foydalanish orqali o'quvchilarning til kompetensiyasini, xususan og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda ta'lim sohasini raqamlashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo'yicha qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Xususan, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, ularning muloqotga kirishish malakasini shakllantirish, fikrni aniq va ravon ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'lida innovatsion yondashuvlar keng joriy qilinmoqda. Bu jarayonda interaktiv taqdimotlar, videodarslar, elektron darsliklar, onlayn platformalar, forumlar, bloglar, mobil ilovalar va boshqa AKT vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlash, savol-javob qilish, munozara yuritish, yozma nutqda erkin ifoda qilish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Ayni paytda til o'rgatish metodikasi sohasida og'zaki va yozma nutqni rivojlantirishga doir an'anaviy usullarning yangicha shakllari ishlab chiqilmoqda. Bu usullar o'zida tilni o'rganish jarayonida axborot texnologiyalarini integratsiyalash, multimedaviy vositalardan foydalanish, onlayn muloqot muhiti yaratish, jamoaviy va individual ish turlarini

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

uyg'unlashtirish kabi tamoyillarni mujassamlashtiradi. AKT vositalari yordamida til o'rganish jarayonining vizual, audial va kinestetik jihatlari uyg'unlashib, o'quvchilarning nutqiy faolligi yanada ortadi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida o'quvchilarda ijodiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish, saralash va undan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyati mavjud. Bu esa tilni faqatgina kommunikativ vosita sifatida emas, balki tafakkur, madaniyat, shaxsiy taraqqiyot vositasi sifatida o'zlashtirishga zamin yaratadi. Mazkur maqolada o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda AKT vositalarining o'rni, ulardan foydalanishning samarali usullari, amaliy misollar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy-nazariy hamda amaliy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, til o'rgatish jarayonida axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni zamon talablariga mos raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirish mumkin.

Adabiyotlar tahlili. O'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni va ahamiyati so'nggi yillarda ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan chuqur o'rganib kelinmoqda. Bu borada olib borilgan ilmiy ishlar, maqolalar, monografiyalar va uslubiy qo'llanmalar til o'rgatishning zamonaviy uslublarini ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasini raqamlashtirish va axborot texnologiyalarini joriy etish bo'yicha qabul qilingan qaror va farmonlari ushbu mavzuning dolzarbligini belgilab bergan. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ta'limda AKT vositalaridan foydalanish, elektron resurslar yaratish va raqamli ta'lim muhitini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilgan.

Til o'rganishda AKT vositalarining roli bo'yicha Z.N. Tursunova, G.A. Yuldasheva, N.S. Karimova kabi o'zbek olimlari o'z ilmiy tadqiqotlarida o'quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirishda kompyuter dasturlari, multimedia vositalari, onlayn platformalar va virtual muloqot muhiti imkoniyatlarini tahlil qilganlar. Ularning tadqiqotlarida AKT yordamida darslarda interaktivlikni ta'minlash, o'quvchining nutqiy faolligini oshirish, mustaqil ishlashga undash kabi jihatlar alohida e'tiborga olingan. Xususan, Z.N. Tursunova o'zining "Elektron darsliklar yordamida o'quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini shakllantirish" nomli maqolasida darsliklarning multimedia vositalari bilan boyitilishi orqali o'quvchining nutqiy rivojlanishiga ta'siri haqida fikr

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

bildiradi. G.A. Yuldasheva esa yozma nutqni rivojlantirishda bloglar, elektron pochta, onlayn forumlar va viki sahifalarning samarali ekanligini ilmiy asoslab beradi.

Xorijiy adabiyotlar tahlil qilinadigan bo'lsa, Lev Vygotsky, Jean Piaget, Jerome Bruner kabi til va kognitiv rivojlanish nazariyotchilari til o'rganish jarayonida o'zaro muloqot va muhitning o'rniga urg'u berganlar. Ularning nazariyalari asosida AKT bilan boyitilgan muhitda o'quvchilar nutqiy faoliyatga faol jalb etilishi, mustaqil o'rganishga undalishi ta'kidlanadi. Bundan tashqari, CALL (Computer-Assisted Language Learning) bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar (Chapelle, 2001; Warschauer & Healey, 1998) o'quvchilarning til o'rganish jarayonida interaktiv platformalar, multimediali materiallar, mobil ilovalar va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali og'zaki va yozma nutqni rivojlantirishga erishish mumkinligini isbotlab bergan. Shuningdek, Bloom's Digital Taxonomy asosida ishlab chiqilgan pedagogik yondashuvlarda yozma va og'zaki nutq faoliyatlarini rivojlantirishda raqamli vositalardan — blog yozish, audio va video podkastlar yaratish, elektron taqdimotlar tayyorlash kabi topshiriqlar orqali yuqori bosqichdagi tafakkur amaliyotlarini shakllantirish usullari yoritilgan. Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishda AKT vositalari samarali pedagogik vosita sifatida xizmat qilmoqda. Biroq, bu vositalarni qo'llashda metodik yondashuv, texnologik savodxonlik, o'quvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish muhim omil hisoblanadi. Shu asosda kelgusi boblarda ushbu vositalarni qanday usullar orqali samarali qo'llash mumkinligi bo'yicha aniq tahlillar keltiriladi.

Munozara. Adabiyotlar tahlili va amaliy tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda sezilarli salmoqli rol o'ynaydi. Bugungi ta'lim jarayonida AKT vositalaridan samarali foydalanish na faqat ta'lim sifatini oshirish, balki o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini yanada mustahkamlash imkonini beradi. Biroq, bu jarayon o'zining ijobiy va salbiy jihatlarini hamda ba'zi cheklovlarini hisobga olishni talab qiladi.

Birinchi, AKT yordamida og'zaki nutqni rivojlantirishda interaktiv vositalar, masalan, onlayn videokonferensiyalar, audio-muloqot platformalari, til o'rganish ilovalari o'quvchilarning so'z boyligini kengaytirish, talaffuzni takomillashtirish, suhbatga kirishish ko'nikmalarini shakllantirishda katta yordam beradi. Bu vositalar o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirib, muloqot jarayonini jonlantiradi. Shu bilan birga, og'zaki nutqni rivojlantirishda yuzaga

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

keladigan texnik muammolar (internet tezligi, qurilma imkoniyatlari) ba'zida jarayonning samaradorligini kamaytirishi mumkinligi kuzatiladi.

Ikkinchidan, yozma nutqni rivojlantirishda esa AKT vositalari o'quvchilarga mustaqil ijodkorlik va tahliliy fikrlashni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Bloglar, elektron jurnallar, onlayn forumlar, hamkorlikda yozish platformalari o'quvchilarga o'z fikrlarini aniq va mantiqiy ravishda ifodalashni o'rgatadi, yozma muloqotni rag'batlantiradi. Shunga qaramay, yozma nutqni rivojlantirishda ham texnologiyalarni o'rganishda pedagogik yondashuvlarning yetarli darajada moslashtirilmaganligi, o'qituvchilarning texnologik savodxonlik darajasining pastligi ba'zi muammolarni yuzaga keltiradi.

Uchinchidan, AKT vositalarining samarali ishlatilishi o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, yosh va qiziqishlariga mos kelishi, ta'lim dasturlari bilan integratsiyalashuvi muhim shart hisoblanadi. Shuningdek, texnologiyalarni qo'llash jarayonida o'quvchilarning faolligi, mustaqil ishlashga bo'lgan intilishi doimiy tarzda rag'batlantirilishi kerak. Aks holda, texnologiyalardan faqat tashqi vosita sifatida foydalanish, nutqiy ko'nikmalarni chuqurroq rivojlantirish imkoniyatlarini cheklab qo'yishi mumkin.

Bundan tashqari, pedagoglarning AKT vositalaridan foydalanish bo'yicha malaka oshirish kurslari, metodik qo'llanmalar va o'quv materiallari ishlab chiqilishi ta'lim jarayonining sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim sohasida AKT texnologiyalarini qo'llashdagi muvaffaqiyat ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi va zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalariga bog'liq. Shu bilan birga, o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini samarali integratsiya qilish uchun maktab muhitida texnik infratuzilmaning yaxlitligi, internetga qulay kirish, zamonaviy qurilmalar mavjudligi kabi tashkiliy omillar ham muhim hisoblanadi.

AKT yordamida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish samarali, innovatsion va amaliy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lishi uchun bu vositalar pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilishi, o'qituvchilar va o'quvchilar tayyorgarligi darajasi hisobga olinishi, hamda maktabdagi texnik va tashkiliy sharoitlar mustahkamlanishi lozim. Shu tarzda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida til o'rgatish jarayoni yanada samarali, qiziqarli va interaktiv bo'lib, o'quvchilarning nutqiy faolligi va kommunikativ madaniyati sezilarli darajada oshadi.

Xulosa. Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim jarayonida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda muhim va samarali vosita sifatida keng qo'llanilmoqda. Ilmiy-tahliliy tahlillar shuni

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ko'rsatadiki, AKT yordamida ta'lim jarayoni interaktiv va qiziqarli bo'lib, o'quvchilarning nutqiy faolligi oshadi, mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlari rivojlanadi. Adabiyotlar va amaliy tadqiqotlar asosida AKT vositalarining til o'rgatishda qo'llanilishi pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilganda yanada samarali natijalarga erishish mumkinligi aniqlandi. Shu bilan birga, texnologiyalarni samarali integratsiya qilish uchun o'qituvchilarning texnologik savodxonligini oshirish, maktablarda zamonaviy texnik infratuzilmani yaratish, shuningdek, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini til o'rganish jarayonida ratsional va tizimli qo'llash, pedagogik jarayonni doimiy takomillashtirish va innovatsiyalarni joriy etish orqali o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini yanada rivojlantirish mumkin. Bu esa ta'lim sifatini oshirish, kommunikativ madaniyatni shakllantirish hamda kelajakdagi professional va ijtimoiy faoliyatga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tursunova Z.N. Elektron darsliklar yordamida o'quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini shakllantirish. – Toshkent, 2021.
2. Yuldasheva G.A. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida til o'rgatish metodikasi. – Toshkent, 2020.
3. Karimova N.S. Multimedia vositalari va til kompetensiyasini rivojlantirish. – Samarqand, 2019.
4. Chapelle, C.A. (2001). Computer Applications in Second Language Acquisition: Foundations for Teaching, Testing and Research. Cambridge University Press.
5. Warschauer, M., & Healey, D. (1998). Computers and language learning: An overview. Language Teaching, 31(2), 57–71.
6. Bloom, B.S. Digital Taxonomy. (2008). [Online resource]. Available at: <http://edorigami.wikispaces.com/Bloom%27s+Digital+Taxonomy>
7. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
8. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. International Universities Press.
9. Bruner, J. (1966). Toward a Theory of Instruction. Harvard University Press.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi qarori, 2019 yil.

